

TÄHELEPANEKUID BAKALAUREUSE- JA MAGISTRITÖÖDE EKSIMUSTEST

Ann Vihalem

Disce, quae censeat amicus. Võta kuulda seda, mida soovitab sõber (Horatiuse sõnad).

Errare humanum est, stultum est in errore perseverare.
Eksimine on inimlik, kuid rumal on eksimuse juurde jäädagi.

Lõputöö on kui raamat, mis jõuab paljudeni.

1. SISULISED EKSIMUSED

Hiline startimine. Lõputööd ei ole võimalik kokku panna nädala, paari nädala või kuuga. Hea töö eeldab pikemaajalist ettevalmistust: õige teema valikut, probleemi ja eesmärgi piiritlemist, struktuuri liigendamist, uuringu kavandamist, info otsimist ja allikate läbitöötamist, ajagraafiku koostamist, vormistuspõuetega tutvumist jm. Korralik ettevalmistus võimaldab edukalt siseneda töö tegeliku kirjutamise etappi. Enamasti ei ole esimene variant lõplik variant. Töö tuleb sisuliselt mitu korda läbi kirjutada (ühel rohkem, teisel vähem), kindlasti läheb päris palju aega lihvimisele, vormistuslike nõuete täitmisele (*forma dat esse rei* – vorm annab asjale olemuse).

Omapäi pusimine. Lõputöö kirjutamiseks on ette nähtud juhendaja. Üliõpilane peab olema regulaarses kontaktis juhendajaga, kellelt saab nõuandeid, abi, juhiseid, näpunäiteid, soovitusi, ja seda nii sisu kui vormi osas. Seda võimalust on mõttekas kasutada õigeaegselt ja maksimaalselt. Üliõpilasel tuleb olla aktiivne – leppida juhendajaga kokku kohtumine, olla kontaktis silmast-silma, e-posti ja/või telefoni teel,

pakkuda töövariante lugemiseks, esitada küsimusi, diskuteerida jne. NB! Juhendaja ei pea üliõpilast taga ajama, teda torkima ja tööle sundima. Koostöö ja interaktiivsus annab sünergilise efekti. Juhendajat tasub usaldada! Juhendajal on kogemused, tema meeled tajuvad üldist ja tervikut, ehkki juhendatav võib olla targem, informeeritum mingis üksikküsimuses või teatud organisatsiooni tasandil.

Alginfota alustamine. Mis on lõputöö? Kuidas kirjutada? Sihipärasele bakalaureuse- või magistritöö kirjutamisele suunavad majandusteaduskonna vastavad juhendmaterjalid (nt Kirjalike tööde koostamise ja kaitsmise üldpõhimõtted; Kirjaliku töö vormistamine. (2007). Tallinn: Majandusteaduskond), üritused, juhendaja ning asjakohased raamatud (nt Hart, C. (2005). Doing Masters Dissertation. Sage Publications.; Kalle, E., Aarma, A. (2003). Teadustöö alused. Tallinn: TTÜ Kirjastus.; vt ka Kirjalike tööde koostamise ja kaitsmise üldpõhimõtted – lk 9 toodud allikaid). Neist selgub, mis on teaduslik töö, kuidas seda struktureerida, kuidas allikaid kasutada jne. Enamasti on ingliskeelsed üllitised paksud ja sõnarohked (nt C. Hart'i oma – 481 lk), millel ei maksaks väga tõsiselt peatuda, sest neid võib lugema jäädagi ja töö kirjutamine ununeb ära. Kindlasti tasub sirvida eelkäijate bakalaureuse- ja magistritöid nii TTÜ kui teiste kõrgkoolide raamatukogudes ideede leidmiseks ja kontsentreeritud teabe saamiseks, malli võtmiseks ning nägemuse kujundamiseks.

Teemavalikuga jännijäämine. Esimene tõsine ülesanne on teema valik ja selle piiritlemine. Mida uurida? Kõike võib uurida! Kuid ikkagi mida? Näiteks turunduse all kaitstav bakalaureuse- või magistritöö peab olema turunduslik või turundusega tugevalt seonduv, oma loomult teaduslik ning kraadi vääriline. Töö idee ja teema peaks tulema üliõpilaselt, haakuma talle meelepärase valdkonnaga ja/või organisatsiooni huvidega, kus töötab. Juhendajal on raske kuldrandiga taldrikul teemasid kui kooke pakkuda. Ettekirjutuse või sunniga võib tekkida vastuolu üliõpilase vajaduse ja sooviga. Kui juhendajal on koolkond või uurimisgrupp, on loomulik, et sellesse kuuluvad üliõpilased osalevad ühises uurimistöös ja vormistavad oma osa bakalaureuse- või magistritööks. Teemavalik võiks koosneda kolmest sammust: 1. Panna kirja võimalikud teemad. 2. Lahata nende plusse ja miinuseid. 3. Jagada mõtteid juhendajaga (vajadusel kaaslaste, kolleegide, töödajaga). Juhendaja ülesanne on teemat täpsustada, selle kohasust ja võimalikkust mitmeplaaniselt hinnata. Bakalaureuse- või magistritööd kirjutab üliõpilane iseseisvalt, probleemilahendus peab olema talle jõukohane nii teoreetiliselt

kui praktiliselt (mõistagi ei ole välistatud tiimitöö kasutamine). Olgu reegliks *pauca, sed bono* – vähem, kuid paremini.

Liiga suure tüki ahmimine. Ühe tööga maailma ei paranda, ühe probleemilahendusega kõiki majanduse muresid ei leevenda. Ülejõukäiva eesmärgi püstitamine kahandab tugevalt motivatsiooni ning talveks või kevadeks kavandatud kaitsmine lükkub ei tea kuhu. *Versate diu quid ferre recusent, quid valeant umeri* – mõelge kaua, mida võivad ölad kanda ja mida mitte (Horatiuse nõuanne).

Pealkirja ja sisu vastavuse eiramine. Töö üldpealkiri ja sisu peaksid olema kooskõlalised. Mitte nii, et pealkiri on aiast ja töö aiaaugust. Sama põhimõtte kehtib peatükkide, alapeatükkide ja punktide kohta. Pealkiri ei tohi olla liiga üldine, haarata käsitletavast suuremat teemavaldkonda, koosneda vaid ühest-kahest sõnast. Pealkirjades tuleb kasutada teaduslikku, mitte ajakirjanduslikku stiili.

Sisukorra ülemäärane liigendamine. Igal nummerdatud peatükil, alapeatükil ja punktil peab olema piisav maht ja väärtus sisukorda toomiseks. Tekstisiselt võib peale numbrilise kasutada teisigi eristusi. Tuleks hoiduda ülepaisutatud (nt 2–3 leheküljel) ja ülekillustatud (nt 12 osalisest) struktuurist, mida retsensendil, komisjoniliikmetel ja teistel lugejatel on raske haarata. Kergesti hoomatav sisukord on läbipaistev ja ülevaatlik.

Teooria ja praktika mitteseostamine. Bakalaureuse- ja magistritöö annab enamasti majandusprobleemi praktilise lahenduse. Teema määrab teoreetilise osa sisu, vormi, mahu ja vahekorra praktilise uuringuga. Teoreetiline osa peab olema seostatud ja kooskõlaline praktilise osaga, andma sellele aluse ja põhjenduse. Teooria teooria pärast on mõttetu, niisama teoretiseerida pole vaja (tarbetu on aega ja paberit kulutada sellele, mis on turundus või mis on üks või teine uurimismeetod – selleks on õpperaamatud ja käsiraamatud). Korraliku töö kirjutamiseks tuleb tunda uuritavat objekti ja uurimismeetodit. Alustada tasub teoriast, mis annab järgnevale tugeva aluse. Teooria ja praktika vahekord ja esitamise vorm konkreetses töös oleneb paljudest asjaoludest. Ühte ja ühest normi ei ole.

Struktuuri kreeni viimine. Töö peatükid, alapeatükid ja punktid peavad olema tasakaalus. Tasub jälgida töö sisemisi proportsioone ning vältida olulise alahindamist ja ebaolulise ületähtsustamist. Tähtis väärrib suuremat tähelepanu ja mahtu.

Väikesekaaluline ei õigusta liigset pühendumist, kuigi tolle kohta on rohkem teavet ning see lihtsalt meeldib ja pakub huvi.

“Telliskivi” esitamine. Liigselt kokkusurutud ja -lükitud tööd on raske lugeda, haarata, hoomata. Selles ei tule oluline esile, kõik on ühtlane hall mass. Iga töö tuleb kujundada, muuta kasutajasõbralikuks. Ka lõputöö juures kehtib turunduslik põhimõte: ole kliendikeskne, austa oma lugejat ja pea teda meeles.

Õigete asjade valesse kohta panemine. Iga peatükk, alapeatükk, punkt, tekstilõik, lause ja sõna peavad olema õiges kohas, seotult loogiliselt eelneva ja järgneva. Tuleb vältida haugi, vähi ja luige ilmingut. Krõlovi valmis kisuvad nad kõik eri suunda. Hea on alustada üldisest ja liikuda üksiku poole, samm-sammuliselt ja järjepidevalt.

Sissejuhatuslike elementide eiramine. Sissejuhatus on töö sisse juhatamine lühidalt ja konkreetselt. See on autorikeskne ja valdavalt oma sõnadega. Vältida tuleb seda, mis kuulub olemuslikult kirjutise põhiteksti. Sissejuhatuses nõutavateks elementideks on teema aktuaalsus, uudsus, töö probleem, eesmärk, eesmärgi täitmise ülesanded ja meetodid, uuringu eesmärk, hüpotees(-id) ja meetod, töö struktuur ning olulisemad infoallikad. Kui soovitakse kedagi ekstra tänada (abikaasat, sõpra, firmat, kooli), sobib seda sissejuhatuses teha.

Probleemi puudumine. Mis tõukab tööd kirjutama? Mis on mureks, valupunktiks, raskuseks, küsimuseks, mille lahenduseks pole piisavalt teadmisi ja teavet? Üliõpilasel tuleb oma tööga avastada, eristada ja lahendada aktuaalset probleemi. Iga teadust iseloomustab probleemiseade, uurimisobjekt ja meetodika. Probleemist algab kõik, probleem kujundab eesmärgi, ülesanded ja meetodid.

Eesmärgi oskamatu piiritlemine. Sissejuhatuses toodud eesmärk peab olema selge, arusaadav, probleemist lähtuv. Sellest peab aimuma, kuhu soovitakse tööga jõuda. Eesmärk võib olla toodud liigendatult: peaeesmärk ja alaeesmärgid. Eesmärgiga koos tuleb tuua selle saavutamise vahendid, ülesanded ja meetodid. Üliõpilane võib esitada ka hüpoteesi (hüpoteesid), väite (väited) mida tööga tõestab või kummutab.

Referaadi või ülevaate pakkumine. Bakalaureuse- ja magistritöö ei ole referaat, kogum teiste autorite tsitaate, arvamusi ega nähtust kirjeldav ülevaade. Lõputöö on loomult uurimuslik ja analüütiline kraaditöö, mis peab vastama teadustöö

nõuetele. Ei ole hea kui sissejuhatuses ja sisukorras prevaleerivad sõnad ülevaade ja/või kirjeldus (kaitsmiskomisjonil on, millest kinni hakata).

Üksiku analüüsimeetodi kasutamine. Näiteks situatsioonianalüüsis kasutatakse sageli üksnes *SWOT*'i. Selle meetodi üldisust saab vähendada minnes klassikalise skeemiga edasi (kaaludes elemente, nt ohtude tõsidust ja ilmumise tõenäosust) ja võttes meetodist kõik mis võtta on. Tööprotsessis tuleb teha õigeid valikuid toetudes aine teoreetilisele varamule, rakendades ülikoolis õpitud teisi aineid (näiteks turundustöö korral sotsioloogia, statistika, juhtimine jm) ning kasutades uuringumeetodite raamatuid leidmaks enda jaoks sobilikke analüüsivahendeid.

Meetodi väär kasutamine. Analüüsimeetodi rakendamiseks tuleb tunnetada uurimistöö üldist metodoloogiat ja meetodikat ning konkreetse meetodi nõudeid ja kaasnevaid raskusi. Näiteks tüüpiline viga *SWOT*'i korral on klassikalise skeemi (*S* ja *W* tuleb firmakeskselt ning *O* ja *T* keskkonnapõhiselt kirja panna) eiramine. Tihti kohtab üliõpilastöid, kus võimalused on firma tegevustena kirjas korrates samal ajal tarbetult nõrkustes kirjapandud. Ankeedi kokkupanemisel on vaja arvestada koostamise üldiste reeglitega. Enne küsitlust tuleb seda igakülgselt kontrollida (kasutades ka teiste abi). Vigane küsimustik ei anna adekvaatset infot ning rikub üliõpilase mainet respondentide silmis.

Subjektiivse arvamuse objektiivse pähe esitamine. Kui valim ei võimalda representatiivset uuringut, ei maksa pakkuda tõsiteaduslikke ja rangeid hinnanguid üldkogumi kohta. Üliõpilane ei ole uurimisfirma, kellel on kvalifitseeritud personal, riist- ja tarkvara ning kellelt saab nõuda tiimitööle jõukohast suurt sihtrühma iseloomustavat esinduslikku infot. Uurimistöö on üliõpilasele esimeseks tõsisemaks näpuharjutamiseks. Tuleb teha seda, mis on jõukohane ning mitte püüda kala, mida õng ei võtagi. Tasub hinnata, mis on objektiivne, argumenteeritud ja teaduslikult põhjendatud ning mis subjektiivne ja teaduslikult põhjendamata.

Oma arvamuse puudumine või ähmaselt esitamine. Lisaks tõsiseltvõetavate teoreetikute ja praktikute arvamustele peab töö sisaldama üliõpilase mõtteid, hinnanguid, analüüsi, järeldusi, arutluse kokkuvõtmisi, soovitusi jm. Ei maksa olla tagasihoidlik, see mis oma, tasub selgelt rõhutada tekstis ning jooniste ja tabelite all viidetena. Kasutada väljendeid autor, töö koostaja, uurimuse läbiviija jm. Kirjandusele

toetumisel tuleb olla analüütiline: võrrelda erinevate autorite arvamusi ja esitada omi seisukohti. Mõttekas on loobuda pikkadest tsitaatidest, töö peab tulema üliõpilaselt, tema enda sõnastuses.

Plagiaadi pakkumine. Bakalaureuse- ja magistritöö on üliõpilase töö, ehkki toetub teiste töödele. Originaalsus väljendub üliõpilase teemavalikus, struktuuris, analüüsis, diskussioonis, arutluses, teadmiste loomingulises rakendamises ja järeldustes. Kopeeri ja kleebi (*Copy & Paste*) meetod sobib info kogumiseks ja töötlemiseks, kuid mitte lõputöö sisuliseks kirjutamiseks ning kaante vahele panemiseks. Kõige hullem mis olla saab on teise töö oma pähe esitamine. Sellele järgneb karm karistus. Kui mitte kohe, siis tulevases elus ikka.

Masendusse langemine. Töö käigus võib stress ja tüdimus peale tulla. Juhendaja karm kriitika pärast esimese versiooni esitamist võib põhjustada tõelise šoki. Selle põhjuseks on inimlik haavatavus, liigne enesekindlus või ülemäära kõrge enesehinnang. Karmi kriitikat tuleb taluda, sellest õppust võtta ja edasi teenida. Kehvakese tööga ei maksa kaitsmisele trügida, läbikukkumise risk on suur. Pealegi on bakalaureuse- ja magistritöö avalik töö, see jääb, seda saavad lugeda huvilised, ja selle kvaliteedist oleneb kirjutaja maine. Analüüsitava firma pankroti, töö või isikliku elu murede pärast ei maksa veel meelt heita. Ükskord saab lõputöö niikuinii valmis.

Vana- ja/või lahjavõitu allikate kasutamine. Viidatud allikate loetelu ei tohi olla ühekiuline, sisaldada üksnes eestikeelset ja eestikeskset erialakirjandust. Lõputöö kirjutamisel tuleb toetuda värskete maailmainfole, ammutades seda teoreetilistest monograafiatest, rahvusvahelistest ajakirjadest, interneti andmebaasidest, uurimisfirmade avalikest aruannetest, konverentside materjalidest, statistika bulletäänidest jm. Teadus areneb pidevalt, moodsaid käsitlusi tuleb järjest juurde. Lõputöö aitab minna sügavamale, rikastab seniseid teadmisi ja oskusi. Ei ole mõtet korrata seda, mida õppeainete omandamisega niigi teatakse. Tasub jälgida, et loetelus ei domineeriks suhteliselt vanad allikad ning vältida lihtsate põhiõpikute, loengukonspektide, käsiraamatute, ajaleheartiklite ja anonüümsete internetinupukeste kasutamist. Kohatu on tekstis kõrvu panna maailmamainega guru originaalsed ja kohaliku pisitegija kopitud mõtted. Ei tohiks jääda allapoole allikate nõutud arvest, pigem on tervitatav selle ületamine.

Töö kehv kokkuvõtmine. Halb on kui kokkuvõttes puuduvad järeldused, soovitusel, ettepanekud, kui ei eristu üliõpilase isiklik panus. Järeldusi ja soovitusi tuleb anda selgelt, konstruktiivse sisuga ja seda organisatsiooni, tarbijagrupi, valdkonna või riigi seisukohalt. Kokkuvõtte ei tohi sisaldada uut, töös käsitlemata teavet. Kokkuvõtte võiks olla sissejuhatusest pikem, töö on tehtud ja on mida öelda.

Halva kaitsekõnega hea töö rikkumine. Suurepärase töö ei tähenda veel suurepäraselt hinnet. Töö kaitsmisel võib üliõpilane oma potentsiaalse viie vahetada märkimisväärselt madalama vastu. Kaitsmiskomisjon jälgib kaitsja esitluse ülesehituse loogilisust, argumentide veenvust ja konkreetsust ning vastuseid esitatud küsimustele. Kui komisjoni liikmed või retsensent osundavad ilmsetele vigadele, tuleb neid tunnistada ja mitte põikpäiselt oma juurde jääda. Teisalt ei ole võimalik halvast taignast head saia küpsetada üksnes ilusa, ladusa ja rabava jutu ning hoogsate žestidega, see on läbinähtav.

2. VORMISTUSLIKUD EKSEMPLID

Mammuttöö pakkumine. Bakalaureuse- ja magistritöö on kindla mahuga. Ei ole hea, kui esitatakse tunduvalt paksem töö, kui ei suudeta püsida ettenähtud raamides, kui lastakse tekstil vohada. Oluline on valitseda sõnakasutust, arvestada töö mahuliste proportsioonidega, lähtuda põhimõttest: pigem vähem, aga paremini.

Ülikooli struktuuriüksuste vale märkimine. Tiitellehel ülikooli, instituudi või õppetooli valede või olematute nimetuste väljatoomine viitab sellele, et õpingute jooksul ei ole suudetud akadeemilist struktuuri selgeks teha.

Sisukorra ja teksti kooskõla eiramine. Sisukorra pealkirjad ja leheküljenumbriid ei lange kokku teksti pealkirjade ja leheküljenumbritega. Puhast hooletus. Tasub tähelepanu pöörata sellistelelegi pisiasjadele.

Halvale sõnakasutusele allumine. Eri autorite üllitistele toetumine võib lõputöösse tuua nende keele, stiili ja mõistete kasutuse. Keeleline paabel tekib, kui ei kujundata oma stiili ja keelekasutust algusest lõpuni. Samas ei maksa kopeerida teiste

keelelisi vigu ja lollusi. Tuleb mõelda iga sõna ja lause juures. Vältida kadaka-, paju- või lillkapsa fenomeni: eesti keelt, mis on segu inglise, soome, saksa või muust keelest. Kui ingliskeelsele terminile pole eestikeelset vastet, mõelda see välja, arutada keeletespialistidega (nõustajatega), aitab seegi kui vähekasutatud või autori poolt toodu järele panna sulgudesse võõrkeelne originaal. Loobuda familiarsetest, puhtalt kõnekeelele omastest lobedatest ja semulikest väljenditest ning mina, sina, teie, meie ja umbisikulise vormi segamini kasutamisest (töö üldine vorm – umbisikuline). Põhinõue: Austagem eesti keelt! Kui meie seda ei tee, kes siis veel! Olgu eesti keel me arm!

Liigne sünonüümide kasutamine. Põhiterminite kasutus peaks olema ühtne ja ühene. Mitte nii, et ühes lauses on turundus ja teises marketing ja nii kogu kirjatöös. Kord valitud keelendit tuleb kasutada algusest lõpuni (näiteks segmentimine, positsioonimine või segmenteerimine, positsioneerimine). Erinevate autorite terminikasutust arvestades luua oma süsteem, loomulikult selline, mis on kooskõlas keelereeglitega.

Kirjavigade ja parasiitsõnade ignoreerimine. Kirjavigade leidmiseks tuleb kasutada vastavat arvutiprogrammi või kaaslaste abi. Töö tasub pabervariandis mitu korda läbi lugeda (arvutiekraan ei võimalda teksti kõigekülgsest hoomata). Võtta appi eesti keele seletav sõnaraamat, võõrsõnade leksikon, õigekeelsuse raamatud, eriala sõnaraamatud jm. Töös kasutatavate sõnade tähendus peab olema selge. Vajaduse korral võib olla töö tekstis või selle lisas põhimõistete loetelu definitsioonidega. Loobuda liigsest ka´tamisest, just´itamisest, nagu´tamisest, siis´itamisest. Kõike eelöeldut arvestades pole kaitsmisel piinlik kirjavigade, hooletusvigade ja valesti mõistetud terminite pärast. Juhendajale antavat mustandit võiks samuti enne esitamist tähelepanelikult üle vaadata. Juhendaja ei pea parandama kirjavigu, ehkki ta tegelikult muidugi osutab neile, sest eksimine on ju inimlik.

Tsitaadi ja muganduse mitteeristamine. Kui kasutatakse teise autori ideed, mõtet, lauset, lõiku täpselt nii nagu on originaalis, tuleb seda võtta tsitaadina ja panna jutumärkidesse. Kui idee, mõte, lause või lõik on esitatud lühendatult või kohandatult, ei eristata seda jutumärkidega. Mõistagi on vaja mõlemal juhul viidata.

Puudulik või segane viitamine. Lõputöö ei pääse kaitsmisele kui puuduvad viited allikatele. Viitamisel tuleb kasutada ühtset süsteemi ja osundada nii, et lugejal

oleks mõistetav viite algus ja lõpp. Töö alustamise üheks esimeseks sammuks on põhjalik tutvumine kooli kirjalike tööde vormistamise juhendiga. Kui hiljem võetakse juhend kätte ja hakatakse tööd vormi viima, nähakse koletut vaeva, et mõnda allikat, selle autorit, lehekülge või muud tuvastada, jooniseid, tabeleid ümber teha jne.

Loeteluga peatüki alustamine ja lõpetamine. Peatükki (alapeatükki, punkti) ei alustata ega lõpetata loeteluga. Tekst peab olema siduv, sobiva alguse ja lõpuga. Loetelu juhatakse sisse. Peatükk (alapeatükk, punkt) lõpetatakse kokkuvõtliku lõiguga.

Väikse- ja suurtähe ning kirjavahemärkide väär kasutamine. Neid eksimusi tuleb sageli ette sisukorras, pealkirjades, loeteludes. Vigu aitab vältida vormistamise juhendi hoolikas järgimine.

Jooniste ja tabelite vigane kujundamine. Iga joonist, tabelit peab saama lugeda tekstist sõltumata. Seda võimaldavad vajalikud tunnused: number, pealkiri, aja- ja kohadimensioon, allikas jm. Joonised ja tabelid vormistatakse ühtse disainiga algusest lõpuni vältides põhjendamatu keerukust (nt “tordilõigud” – kui paksuse mõõdet ei kasutata, pole mitmemõõtmelisust vaja, saab lihtsamalt ja selgemalt). Joonised ja tabelid seostatakse tekstiga neile osundades.

Viidatud allikate loetelu võltspaisutamine. Allikate loetellu kuuluvad need, mis on tekstis viidatud, mitte need, mida on taustaks loetud või mis on raamatukapis või laua peal virnas. Viimaste arvel puhutakse loetellu õhku, see pole aus.

Lisade mitte- või väärkasutamine. Teksti ei tasu koormata sellega, mida saab panna lissasse. Seal on täiendav info, mis on osundatud tekstis, ja mille maht vajadusel võib olla päris suur. Lisadel peab olema mõte ja seos kogu tööga, lissadesse pole vaja kunstlikult toppida probleemivälisest teavet. Lisad tuleb nummerdada, pealkirjastada ja esitada koos pealkirjadega töö sisukorras.

JÕUDU TÖÖLE! EDU KAITSMISEL!

Amat victoria curam. Võit armastab hoolt; midagi ei saavutata ilma vaevata
(Catullus)